

VILÁG- TÖRTÉNET

6. (38.) évfolyam 2016. 1.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **SÁGHY MARIANNE**
SULPICIUS SEVERUS SZENT MÁRTON-ÉLETRAJZA
- **JACQUES FONTAINE**
KLASSZIKUS ÉS KERESZTÉNY ÉRTÉKEK
A NAGYBIRTOKOS ARISZTOKRÁCIA LELKISÉGÉBEN
- **SYLVIE LABARRE**
SZENT MÁRTON ÉS A SZERZETESSÉG A VITA MARTINIBEN
- **VERONIKA WIESER**
SULPICIUS SEVERUS KRÓNIKÁJA ÉS A 4. SZÁZADI VILÁGVÉGEVÁRÁS
- **ALLAN SCOTT MCKINLEY**
TOURS-I SZENT MÁRTON TISZTELETÉNEK ELSŐ KÉTSZÁZ ÉVE
- **BRUNO JUDIC**
A TOURS-I ZARÁNDOKLATOK A 7-10. SZÁZADBAN
- **SZEMLE**
NOVÁK VERONIKA, ARANY KRISZTINA ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Bottoni Stefano, Farkas Ildikó,
Katona Csaba, Martí Tibor,
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Anderle Ádám, Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Pók Attila, Poór János

6. (38.) évfolyam 2016. 1.

TARTALOM

Egy szent születése. Tours-i Szent Márton 1700 (Sághy Marianne) 1

Tanulmányok

Sághy Marianne: Sulpicius Severus Szent Márton-életrajza.
Történeti kontextus, szerzetesi püspökmodell, historiográfiai értelmezések 3

Jacques Fontaine: Klasszikus és keresztény értékek
a nagybirtokos arisztokrácia lelkiségében a 4. század végi latin Nyugaton 37

Sylvie Labarre: Szent Márton és a szerzetesség
a *Vita Martini* prózai és verses változataiban 69

Veronika Wieser: Sulpicius Severus *Krónikája* és a 4. századi világvégevárás 87

Allan Scott McKinley: Tours-i Szent Márton tiszteletének első kétszáz éve 119

Bruno Judic: A tours-i zarándoklatok a 7–10. században 147

Szemle

Középkori magyarok nyugati szemmel (Novák Veronika) 171

A *Nyomok* észak-olaszországi könyvtárakba és levéltárakba vezetnek (Arany Krisztina) 175

Jelen számunkat szerkesztette és a fordításokat lektorálta: Sághy Marianne

Szent Márton és a szerzetesség a Vita Martini prózai és verses változataiban

Sulpicius Severus *Szent Márton-életrajza* (396–397) szigorúan véve nem egy szerzetes életét ábrázolja, mint Alexandriai Szent Atanáz *Szent Antal-életrajza* (356), Szent Jeromos szerzetesrománcai (376–392) vagy Rufinus egyiptomi szerzetestörténetei (404).¹ A középkori kéziratokban *Szent Márton püspök élete* (*Vita sancti Martini episcopi*) a mű címe, Márton szerzetesi voltát nem említik. Az első szerzetesség korából harminc latin nyelvű szabályzat ismeretes² (a „regula” mint *terminus technicus* csak később jelenik meg), de Mártontól nem maradt fenn szabályzat. Sulpicius Severus *Szent Márton-életrajzában*, leveleiben és *Dialógusaiban* viszont negyvenhárom alkalommal bukkan fel a *monachus* kifejezés, és negyvenszer a *monasterium*.³ A szerzetesség tehát – ha nem is központi, de – fontos helyet foglal el ezekben a szövegekben.

A remeteélettel való többszöri kísérletezés után Márton Ligugéban – ez Franciaország (és a latin kereszténység) legrégebb kolostora –, majd Marmoutier-ban alapított monostort. Karizmatikus egyéniségének és életrajzírója tehetségének köszönhetően lelkisége az általa alapított közösségeken kívül is hatott. A korai szerzetesség történetének francia kutatói, Adalbert de Vogüé és Vincent Desprez 1994–2003 között megjelent munkáikban a mártoni monachizmusra is kitértek, míg a német kutatásban Maria-Elisabeth Brunert és Eva Elm írásai világitották meg a szerzetes-püspök alakját.⁴

Tanulmányom Sulpicius Severus prózai szövegei, a *Vita* és a *Dialógusok* alapján megkísérli összeállítani annak az „íratlan regulának” az elemeit, amelyek a mártoni szerzetesség alapját képezhették. Ezt a katalógust a szerzetes-püspök Sulpiciusnál ábrázolt vonásaival egészítem ki, majd Petricordiai Paulinus és Venantius Fortunatus verses átdolgozásaiban⁵ azt vizsgálom meg, hogyan tekintettek a mártoni szerzetességre a későbbi századokban.

1 A tanulmány eredeti megjelenése: Sylvie Labarre: Aux sources du monachisme martinien. Les Vies de Martin en prose et en vers. In: *Annales de Bretagne et des pays de l'Ouest*, 119. (2012) 3. sz. 27–40. Online dokumentumként: <http://abpo.revues.org/2472>; <http://www.cairn.info/revue-annales-de-bretagne-et-des-pays-de-l-ouest-2012-3-page-27.htm> (letöltés ideje: 2015. december 30.).

2 Desprez, 1980. 19–25.

3 Sulpicius Severus, 1967–1969.; Sulpicius Severus, 2006.

4 Vogüé, 1997. 19–156.; Vogüé, 2000; Desprez, 1998. 547–561. (a *Martin moine, fondateur, évêque* címet viselő 14. fejezet); Brunert, 1994. 145–176.; Elm, 2003. 78–90.

5 Labarre, 1998.

A szerzetesi élet főbb témái Sulpicius Severus Szent Márton-életrajzában és a Dialógusokban

Legrégibb forráscsoportunkat Sulpicius Severus prózai írásai alkotják. A 360 körül született szerző aquitaniai jogász volt, aki Nolai Szent Paulinusszal ápolt barátságot, s Márton kortársaként és csodálójaként maga is megtért a keresztény aszkézishez. Szerzetesi életre utaló mozzanatok az életrajznak a püspöki szék betöltése előtti és utáni időszakokról hírt adó szövegegységeiben – előbbi életszakaszhoz Ligugé, utóbbihoz Marmoutier alapítása kapcsolódik – ugyanúgy találunk, mint az életrajz végén olvasható szentportréban. A *Dialógusokban* elszórtan ugyancsak akadnak a téma szempontjából lényeges elemek. Adott szövegrészekben sorra bukkanak fel azok a témák, amelyeknek a szerzetesség kutatói jelentőséget tulajdonítanak.⁶

Elszakadás a világtól

A sivatag iránti vágyakozást Sulpicius állandó sóvárgásként mutatja be, amely Mártont ifjúkorától fogva jellemzi („*midőn tizenkét éves lett, a pusztába kíváncszott*”).⁷ Hősenek életét a hagiográfus egységben kívánja láttatni, amikor hangsúlyozza a szent jellemvonásainak és céljainak állandóságát.⁸ Márton első szerzetesi kísérlete Milánóban történik (*sibi monasterium statuit*, „*remetelakot épített magának*”).⁹ Ezt követően Gallinara szigetére vonult vissza,¹⁰ mielőtt Ligugében „*remetelakot épített magának*” (*haut longe sibi ab oppido monasterium conlocavit*).¹¹ A Milánó esetében alkalmazott fordulat Marmoutier alapításakor is visszatér: *duobus fere extra ciuitatem milibus monasterium sibi statuit*.¹² Az említett helyeken a *monasterium* szó eredeti jelentésében tűnik fel, és – ahogyan Jeromosnál¹³ vagy több alkalommal Egeria útinaplójában – magányos szerzetesi lakhelyet, azaz remeteséget vagy cellát jelöl.

Noha Márton remetességének színhelye sohasem esik messze a várostól, Sulpicius a tours-i *castrum*tól három kilométernyire elhelyezkedő, a folyó áttelnes partján fekvő Marmoutier-t sivatagként írja le:¹⁴ „*Ez a hely annyira elhagyatott és magányos volt, hogy nem kívánta már a sivatag magányát. Az egyik oldalról ugyanis egy meredek sziklafalú, magas hegy vette körül, a sík területet pedig a Liger (Loire) folyó kissé visszahajló kanyarulata zárta el.*”¹⁵ Remete Szent Antal thébai magaslatát

6 Vogüé, 2000. 3–27.

7 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 2,4.; Sulpicius Severus, 1997. 28. Sulpicius Severus Szent Márton-életrajzát Borián Elréd és Reichardt Aba magyar fordításában idézem (a fordító megjegyzése).

8 Labarre, 2004.

9 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 6,4.; Sulpicius Severus, 1997. 36.

10 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 6,5.

11 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 7,1.; Sulpicius Severus, 1997. 37.

12 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 10,3.

13 Jeromos: *Vita Pauli* 12,4 és 6,12.

14 Doyere–Lialine, 1960.

15 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 10,4.; Sulpicius Severus, 1997. 41., 43.

idézi a szerző: „a nyugati szerzetes remetemagányára vetíti rá a keleti aszkéta táj toposzát”.¹⁶

Sem Ligugében, sem Marmoutier-ban nincs szigorú *clausura*: Márton csodatételeit többnyire cellájától távol viszi végbe.¹⁷ Másutt azt olvashatjuk, hogy – bár a szentet „nehéz volt kimozdítani a remeteségből” (*cum erui monasterio suo non facile posset*) – cellája elhagyásába beleegyezett, ha segítségül hívták.¹⁸ Hasonlóan járt el Remete Szent Antal is, aki a visszavonult szerzetes és a vízben fickándozó hal híres hasonlatával hangsúlyozta, milyen lényeges a magány a szerzetes számára: „Mert ahogyan a halak elpusztulnak, ha huzamosabb ideig maradnak a szárazon, úgy a remeték is, ha sokáig veletek időznek, kimúlnak. Ahogyan tehát a halnak a tengerben kell maradnia, úgy a remetének visszasietnie a hegyre, nehogy elnehezülve megfeledkezzék a belső dolgokról.”¹⁹

Közösségi élet

Márton már a hadseregben ragaszkodást és tiszteletet ébresztett társaiban azzal, hogy előttük szeretetről, türelemről és alázatosságról tett tanúbizonyságot.²⁰ Oly szoros bajtársi kötelék fűzte tribunusához, hogy a katonai pálya elhagyásával megvárta azt a pillanatot, amikor ez a férfiú is lemondott a világról. A közösségi élet időszaka a hadseregben a szerzetesközösségi kapcsolatokat vetíti előre. Ligugében egy katekumen csatlakozott Mártonhoz, Gallinarán pedig egy pap szegődött társául.²¹ Marmoutier-ban csaknem nyolcvan tanítvány vette őt körül, többnyire az arisztokrácia soraiból kerültek ki (*multi inter eos nobiles habebantur*).²² Mindez egybevág azzal, amit a késő antik Galliában az egyházi társadalom utánpótlásáról tudunk.²³ Szent Márton 397. évi temetésén Sulpicius mintegy kétezer, javarészt Tours vidékéről érkezett szerzetes részvételét jelzi, ami azt sejteti, hogy az utánpótlás jóval szélesebb körből történhetett.

A marmoutier-i szerzetestelep szervezetét Luce Pietri alapvető munkája tárta fel.²⁴ Az ősi *monasterium* nem mai értelemben vett monostor, hanem olyan „remeteségek csoportjai”,²⁵ amelyek elszórtan helyezkedtek el egy nagyobb, fallal körülvett területen. Tudunk olyan szerzetesről is, egy bizonyos Clarusról, aki a püs-

16 Sulpicius Severus, 1967–1969. II. 667. (Jacques Fontaine kommentárja); *Vita Antonii* 12,3. In: Athanasius, 1994.

17 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 8,1.

18 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 9,1.; Sulpicius Severus, 1997. 39.

19 *Vita Antonii* 85, 1–5. – A megfelelő részleteket Vanyó László magyar fordításában közlöm. Athanasius, 1999. 110. (a fordító megjegyzése).

20 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 2,7.

21 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 6,5.

22 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 2,7.

23 Heinzemann, 1976; Consolino, 1979.

24 Pietri, 1983. 421–430., valamint 652. skk.

25 Sulpicius Severus, 1967–1969. II. 679. (Jacques Fontaine kommentárja).

pöki monostortól valamivel távolabb, a falakon kívül telepedett meg.²⁶ Mártonnak a társai felett gyakorolt tekintélyét meg is kérdőjelezhetjük, hiszen későbbi követője a püspökségben, Briccius – aki a közösségnek igen korán tagja lett, és a szent neveltje volt – bírálta mesterét.²⁷

Az aszkézis

Minden szerzetes egyénileg gyakorolta aszkézisét, s erről lakhelyválasztása is árulkodott. Sulpicius úgy tudja, Márton „kis cellát ácsolt magának fából”.²⁸ A Martinellus néven ismert középkori gyűjteményekben fennmaradt egy metrikus bejegyzés, amely szerint barlangról van szó: „Ezen a helyen élt barlangjában a boldog remete.”²⁹ Egy másik feljegyzés hamuval borított kőpadként írja le a szent ágyát: „Vezeklőruha, a fej alá kőpárna és vastag hamuréteg: / valamennyi fáradt tagod számára ez jelentett a szemedben ágyat. / Ez a pad szolgálta nyugalmad a csendes éjszakán, / ahogyan ülőalkalmatosságként vagy székként is ugyanez szolgált nappal.”³⁰ Más szerzetesek fakunyhóban vagy a mészkősziklába vájt barlanglakásban laktak.³¹ Közös helyiségük volt az oratórium, ahol a szerzetesek a szertartásokra gyűltek össze, valamint a refektórium, ahol ételüket egymással megosztották.

Az étkezés igen mértékletes volt. Márton Gallinarán „növények gyökereivel táplálkozott” (*radicibus uixit herbarum*),³² mint az egyiptomi anachoréták, akikkel kapcsolatban Sulpicius a *Dialógusokban* ugyanezt a kifejezést alkalmazza.³³ Marmoutier-ban a szerzetesek cellájukban böjtöltek, mielőtt a közös étkezésekre összegyűltek volna. Utóbbiakon egyébként a bor fogyasztása – kivéve a betegek számára – tilos volt.³⁴

A magántulajdon nem volt megengedett, javaikról valamennyien lemondtak,³⁵ és ugyancsak tiltottnak számítottak a kézműves mesterségek. Utóbbi ponton a mártoni szerzetesség különbözik a nyugati regulák szabályaitól, mert ezekben kötelező a kétkezi munka: Szent Ágoston is írt egy értekezést a *Szerzetesek munkájáról* (*De opere monachorum*). A marmoutier-i *monasterium* egy parasztot fogadott fel fahordásra.³⁶ Az egyetlen munka, amelyet a legfiatalabbak végezhettek, a kéziratok másolása volt.³⁷ A közösség fennmaradását a magánadományok és

26 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 23,2.

27 Sulpicius Severus: *Dial.* III. 15.

28 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 10,4.; Sulpicius Severus, 1997. 43.

29 Le Blant, 1856. 167. sz. (7. sor); Desprez, 1998. 55.; Pietri, 1983. 802–804. (6. sz. függelék). Lásd még: Gilardi, 1983 (kritikailag ismerteteti: Pietri, 1984).

30 „*Cilicium, subter capiti lapis et cinis altus / Exesis membris hic, uidebare, torus. / Sellula namque fuit requies in nocte silenti, / Pro scamno aut cathedra huic haec quoque sella die*” – Le Blant, 1856. 169. sz. (5–8. sor).

31 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 10,5.

32 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 6,5.

33 Sulpicius Severus: *Dial.* I. 15,2 és 16,1.

34 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 10,7.

35 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 10,6.

36 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 21,3.

37 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 10,6.

a tours-i egyház hozzájárulása biztosította. Amikor Lycontius gazdagon megajándékozta Mártont, a szerzetesek részt követeltek belőle élelemre és ruházatra.³⁸

A habitus

A szerzetesi habitus előírásai a szerzetesi szabályzatokban előkelő helyet foglalnak el, rögtön a bevezetőben szerepel például Pontuszi Evagriosz *Praktikoszában* és Johannes Cassianus *A keleti szerzetesek szabályai* című munkájában. A ruha a világtól való elszakadás és a közösségi élet jelképe. A marmoutier-i szerzetesek viselete éppoly sokszínű volt, mint lakásuk. Sulpicius szerint a „legtöbben teveszőrből készült ruhát hordtak”.³⁹ Márton az egyházi társadalom szemében elfogadhatatlan megjelenésével is feltűnést keltett. Életrajzírója mindehhez azt a megjegyzést fűzi, hogy szívének alázatosságát ruhájának szegényességével is kifejezésre juttatta („szívében alázatos, ruhája szegényes”).⁴⁰ A szent önmaga sanyargatására vezeklőruhát is viselt.⁴¹

Az imádság

Az imádság a szerzetesi élet kulcsfontosságú elemeként jelenik meg. A szerzetes azt az evangéliumi és apostoli előírást valósítja meg, amely arra szólít fel: „Szüntelenül imádkozzatok!” (Lk 18,1; 1 Tessz 5,16). A szerzetesek azért nem végezhetek kétkézi munkát, mert magukat teljes mértékben az imádságnak szentelték. Amíg a legfiatalabbak kéziratokat másoltak, addig az idősebbek „csak az imádságnak éltek”.⁴² Az egyéni ima idejét csupán a közösségi imádkozás szakította meg: „Ritkán hagyták el a cellájukat, csak amikor az imádság helyére gyűltek egybe.”⁴³ Jelenthetette az imádkozás zsoltárok mormolását vagy himnuszok és zsoltárok éneklését is.⁴⁴ Ez ismét Remete Szent Antal életét idézi: „A hegyekben a remeteségek olyanok voltak, mint az isteni karokkal teli sátrak, amely karok zsoltároztak, olvasták a Szentírást, böjtöltek, imádkoztak, a jövődő javak reményében örvendtek, dolgoztak azért, hogy alamizsnát adhassanak, szeretetben és egyetértésben voltak egymással.”⁴⁵

A nemek szerinti elkülönülés és a szüzesség felmagasztalása

A *Dialógusok* második könyvében Gallus meséli el azokat a történeteket, amelyekből megtudjuk, hogy Márton szétválasztotta a felszentelt férfiakat és nőket. A szent helyesli, amikor egy szűz megtiltja, hogy felkeresse,⁴⁶ és meggyőz egy szerzetessé

38 Sulpicius Severus: *Dial.* III. 14,6.

39 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 10,8.; Sulpicius Severus, 1997. 43.

40 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 10,2.; Sulpicius Severus, 1997. 41.

41 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 14,4.

42 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 10,6.; Sulpicius Severus, 1997. 43.

43 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 10,7.; Sulpicius Severus, 1997. 43.

44 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 23,8. és 23,9.

45 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 44,2.; Athanasius, 1999. 110. 80–81.

46 Sulpicius Severus: *Dial.* II. 12,1–11.

lett katonát, hogy ne éljen együtt feleségével, aki maga is apáca volt.⁴⁷ Sulpicius ez előtt a történet előtt utal arra a példabeszédre, amely világosan jelzi, hogy a szüzeséget magasabb rendűnek tartja a házasságnál.⁴⁸ A példázat a következőképpen végződik: „*Semmi sem hasonlítható a szüzeséghez. Azok, akik a házasságot a bujasággal azonosítják, súlyos tévedésben vannak, s éppen úgy nyomorult bolondok azok, akik úgy ítélik, hogy a házasságot a szüzeséggel egyenrangúnak kell ítélnünk.*” Márton tehát nem ért egyet a kortárs Iovinianus szerzetessel – őt egyébként Szent Ambrus és Siricius pápa mellett Szent Jeromos is elítélte⁴⁹ –, aki a házasságot egyenértékűnek tartotta a szüzeséggel.

A szerzetességgel kapcsolatos fenti témák szerepeltetése ellenére nyilvánvaló, hogy Sulpicius Severus célja nem annyira a mártóni szerzetesség ábrázolása volt, mint inkább az, hogy megrajzolja egy kivételes személyiség alakját, aki a püspökök körében éles kritikát váltott ki.⁵⁰

A szerzetes-püspök portréja

Márton rendelkezett az irgalmasság és az alázatosság szerzetesi erényeivel. Mértékletességét (*frugalitas*) a szöveg már ott jelzi, ahol Márton még a hadseregben szolgált („*inkább vélték szerzetesnek, mint katonának*”).⁵¹ Kirajzolódnak azonban Mártonnak eredetibb jellemvonásai is. Sulpicius cselekvésorientált szerzetest állít elénk, aki Illyricumban az ariánus eretnokséggel bocsátkozik küzdelembe.⁵² Szavak helyett példamutatása révén nevel: „*Majdnem nyolcvan tanítványt élt ott, akiket a szent mester példája nevelt.*”⁵³

Az imádkozás, Szent Márton életrajzának vezérmotívuma, újfent előkerül az életrajzot lezáró arcképben: „*Mint ahogy a kovácsoknak az a szokásuk, hogy munka közben az üllővasra mintegy pihenésképpen is ráütnek, úgy Márton még akkor is mindig imádkozott, ha látszólag mást csinált.*”⁵⁴ Sirák fiának könyve írja le a kovácsot, akinek gondolataiban munkája tökéletesítése jár (Sir 38,29). Több fejezet imádság közben mutatja Mártont. Az imából merít csodatévő erőt a katekumen feltámasztásához („*türelmesen várta imádságának és mindenekelőtt az irgalmas Úrnak a csodás tettét*”)⁵⁵ vagy a levroux-i pogány templom lerombolásához („*Ott három napon át vezeklőruhát hordott, hamut szórt magára, és állandóan böjtölt és*

47 Sulpicius Severus: *Dial.* II. 11.

48 Sulpicius Severus: *Dial.* II. 10.

49 Lásd: *Adversus Iovinianum*. Magyarul közli: Szent Jeromos, 1991.

50 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 27,3.

51 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 2,7.; Sulpicius Severus, 1997. 29.

52 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 6,4.

53 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 10,5.; Sulpicius Severus, 1997. 43.

54 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 26,4.: „*ut fabris ferrariis moris est, qui inter operandum pro quodam laboris leuamine incudem suam feriunt, ita Martinus, etiam dum aliud agere uideretur, semper orabat*”. Magyar fordítása: Sulpicius Severus, 1997. 65.

55 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 7,3.; Sulpicius Severus, 1997. 37.

imádkozott az Úrhoz, hogy isteni erővel rombolja le azt a templomot”).⁵⁶ Sulpicius szerint Márton maga mondta, hogy egyszerű szerzetes létére hatalmas gyógyító ereje van.⁵⁷

Márton azt az összetett antik eszményt valósítja meg, amely a cselekvést ötvözi az elmélyüléssel, a magányt pedig az e világi cselekvéssel. Ez az ideálkép a szerzetes-püspöki kettősségben teljeseedik ki. A Marmoutier-nak szentelt fejezet a püspöki méltóság és a szerzetesi erény Márton megvalósította egységével indul,⁵⁸ s azzal zárul, hogy a szent monostorában későbbi püspökök nevelkedtek: „Többeket közülük később püspökként láttunk viszont, de melyik város vagy egyház ne kívánt volna magának Márton monostorából főpapot?”⁵⁹

Püspöki-szerzetesi kettős minőségében Márton osztozik Altinumi Heliódorossal, Jeromos levelezőtársával,⁶⁰ aki katonai pályafutását követően lett pappá, s 381-ben részt vett az aquileiai zsinaton, vagy Eusebiusszal, akit 345-ben választottak meg Vercelli püspökévé,⁶¹ továbbá Alypiusszal, akihez Nolai Szent Paulinus is levelet intézett, s akit magasztalt, mivel saját maga számára hozott létre sivatagot.⁶² Kortársai szemében Márton mindenesetre atipikus szerzetes-püspök maradt. A következő évszázadokban az ezzel kapcsolatos vita csillapult, Szent Márton kultusza diadalmaskodott.

Szent Márton és a szerzetesség az 5–6. századi verses szentéletrajzokban

Petricordiai Paulinus: egy nyugati, aktualizált, tours-i változat

Petricordiai Paulinus hosszú, 3622 hexameterből álló hagiografikus eposza⁶³ Sulpicius Severus két művét szedte versbe, szigorúan megtartva elődje előadásának rendjét. A 6. században Tours-i Gergely és Venantius Fortunatus is összekeverte őt Nolai Szent Paulinusszal. A költemény Perpetuus tours-i püspöknek (458/9–488/9) szóló ajánlása révén helyezhetjük el időben Paulinust, Szent Márton kultuszának egyik alakítóját. Mit ír Paulinus a mártoni szerzetességről?

56 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 14,4.; Sulpicius Severus, 1997. 49.

57 Sulpicius Severus: *Dial.* II. 4,3.

58 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 10,2.

59 Sulpicius Severus: *Vita Martini* 10,8 és 10,9.; Sulpicius Severus, 1997. 43.

60 „In uno atque eodem et imitabatur monachum et episcopum uenerabatur” – Hieronymus: *Epist.* 60,10 (Jeromos Heliódoroshoz intézett levele, amely egyben az altinumi püspök unokaöccsének, Nepotianusnak a gyászbeszéde is). Jeromos leveleinek kritikai kiadása: Jérôme, 1949–1963.

61 Ambrosius: *Epist.* 63,66: „monasterii continentia et disciplina ecclesiae”. Ambrosius, 1968–1996. III. 270.

62 Paulinus Nolanus: *Epist.* 3,2.: „nam etsi in populis ac super populum agas oues pascae domini regens sollicitis uigil pastor excubiis, tamen abdicatione saeculi et repulsa carnis ac sanguinis desertum tibi ipse fecisti secretus a multis, uocatus in paucis”. Lásd: Paulinus Nolanus, 1894.

63 Paulinus Petricordiae, 1888 (Michael Petschenig kiadása); Paulin de Périgeux, 2016 (Sylvie Labarre kiadása).

A *monachus* kifejezést a költő tizenötször alkalmazza.⁶⁴ A szó többnyire a Mártont körülvevő szerzeteseket jelöli. Amikor a *monachus* magára Mártonra vonatkozik, a terminus a méltatás kontextusában tűnik fel. Paulinus a fordulatot nem egyszerűen azért alkalmazza, hogy Márton szerzetesi mivoltát jelezze vele, hanem azért is, hogy a halmozott minőségeket, amelyeket a szent egy személyben egyesít, bemutatthassa: Márton egyszerre szerzetes és katona, szerzetes és püspök, s mind ezeken túl tanítómester is.⁶⁵

Egyszer sem használja ezzel szemben Paulinus a *monasterium* kifejezést: ennek kétségkívül a ritmusbeli zökkenő (egy rövid, két hosszú, egy rövid szótag) az oka – ami később nem jelent akadályt Venantius Fortunatus számára.⁶⁶ Paulinus ehelyett előnyben részesíti a *cella* szót (I. 257: Milánó; 296: Ligugé; II. 90: Marmoutier; VI. 74: Marmoutier), amely jól visszaadja a lakhely individuális jellegét, és hangsúlyozza a szerzetes magányát.

Paulinus nagyon pontosan írja le a marmoutier-i helyszínt: „Míg egyik oldalról természetesen meredek sziklaperemével ölelte körül a görbe s egy kisebb bemélyedést is mutató sziklafal, addig a másik oldalról kacskaringós partjainak enyhe kanyargása révén a Loire vette körbe a földnyelvet alatta hömpölygő vizével. Egyetlen szűk átjáró nyílt a sziklafal és a folyó között azon a helyen, ahol a vízáram, kissé összeszűkülve és lemaradva, a hegy peremét elérte.”⁶⁷ A költő további részletekkel mutatja be a hordalékos síkságot, amely a Loire egyik kanyarulatában a vízfolyás és a meredek hegyoldal között képződött. A sorok vajon személyes helyismeretet tükröznek, vagy a dagályosság csupán poétikai eszköz? Valószínűleg mindkettő igaz.

A passzus nyilvánvaló irodalmi reminiscenciákat is tartalmaz. Az *Aeneis*-ből származó *praecisi* (...) *saxi* kifejezés Márton menedékét Cacus barlangjához teszi hasonlónak.⁶⁸ A *locus horridus*, ahol az Árkádiát pusztító és az emberi világon kívüli térben elhelyezkedő szörny él, meglepő módon a tanulás helye lesz, ahol az imádságba mélyedő szent Istennel találkozik. Petricordiai Paulinus alapos ismerője Vergilius eposzának, és pontosan emlékszik, milyen kontextusban használ a mantovai költő egy-egy kifejezést.⁶⁹ A szövegkörnyezet megváltoztatása tudatos: a kép arra utal, hogyan teremt a káoszban rendet az istenhit.

64 Paulinus Petricordis: *Vita Martini* I. 135; II. 12, 84, 95, 299, 321; III. 148, 172, 185, 274; IV. 42, 596, 608; V. 549, 684.

65 „*iam meritis monachus, sed solo nomine miles*” – Paulinus Petricordis: *Vita Martini* I. 135; „*hactenus, ut mores monachi uel gesta referrem*” – II. 12; „*nec minor inde labor monachi, quia gloria creuit*” – II. 95; „*secretum hospitium monacho, uia parua magistro*” – II. 84.

66 Fortunatus rövidként skandalja a -te szótagot: „*Fitque monasterium Pictaue cominus urbe*” – I. 158; „*inde monasterium sibi condit rupe sub alta*” – I. 220; IV. 158, 391, 483. Lásd: Quicherat, 1890. 690. (*monasterium* szócikk).

67 Paulinus Petricordis: *Vita Martini* II. 97–103.: „*Hinc naturalis praecisi margine saxi / ambierat modico rupis curuata recessu, / hinc Liger inflexis paruo sinuamine ripis / sepserat ingressam praetento gurgite terram. / Unus et angustus patuit rupem inter et annem / ingressus, paulum artato qua limite distans / fluminis allapsus tangit confinia montis.*”

68 Vergilius: *Aeneis* VIII. 233: „*praecisis undique saxis*”; Paulinus Petricordis: *Vita Martini* II. 97: „*praeci (...) saxi*”.

69 Labarre, 1998. 169–201.

A Polydorus haláláért felelős aranyéséget idéző *auri fames* vergiliusi kifejezését⁷⁰ ugyancsak alkalmazza Paulinus, amikor arról ír, hogy a szerzeteseknek tilos az adásvétel: „Senki számára sem engedélyezték, hogy bármit is eladjon, nehogy a már megízlelt arany utálatos éhsége megnőjön.”⁷¹ A fordulat közmondásossá vált a latin irodalomban: elterjedt prózában és költészetben, pogány (Idősebb Plinius, Quintilianus) és keresztény (Jeromos, Ambrus, Prudentius, Sedulius) szerzők tollán egyaránt.⁷² Petricordiai Paulinushoz hasonlóan Cassianus is azt az aranyéséget jellemzi így, amely a szerzetesnél a nyereséggel egyenes arányban növekszik.⁷³

François Châtillon érdekes párhuzamokra hívta fel a figyelmet Petricordiai Paulinus és Sidonius Apollinaris között: a 431 táján Lyonban született auktor ugyanabból a társadalmi körből származott, mint kortársa, Paulinus.⁷⁴ II., V. és VII. számú versei – vagyis az Anthemius, Maiorianus és Avitus nyugatrómai császárokhoz írt panegyricusok – állhattak a *Szent Márton-életrajz* költőjének rendelkezésére. Szókincsbeli hasonlóságok mutatkoznak a *uicus Helena* sidoniusi leírása⁷⁵ és Marmoutier paulinusi bemutatása között.⁷⁶ Maiorianus és a frankok az Arras melletti „Ilona falunál” (*uicus Helena*) ütköztek meg. Panegyricusában Sidonius folyóvölgyekkel, szűk átjárókkal és dombokkal szabdalta tájat ír le. Châtillon úgy ítéli, hogy a dicshimnusz kifejezéseit a költő-hagiográfus könnyedén átvehette, hiszen a helyszínábrázolás konvencionális, több helyzetben is alkalmazható fordulatokat használ. Nem nyilvánvaló utánpótlás, jelentős szövegegyezés nincs közöttük. A *uia*, *angustus* vagy *flumen* szavak szerepeltetése nem sokat bizonyít. A két költőt legfeljebb a földrajzi helyek általános leírása rokonítja.

Paulinus verses átdolgozása dagályos, sok lelki elmélkedést tartalmazó be-téttel. A *Szent Márton-életrajz* Marmoutier-nak szentelt fejezetét, amely Sulpiciusnál 34 sorból áll, szerzőnk hetvenkét verssornyi bő tárgyalásban írja újra. A fa kiválasztását az aszkéta kunyhójának felépítéséhez így magyarázza: „Ezen a helyen vélte Márton megfelelőnek, hogy kis cellát építsen egy halom fából, mivel ismerte a szent [kereszt]fa titkait.” Az építőfát a kortárs költeményekben – mint a *De Pascha* (*uel de ligno uitae*) címet viselő pseudo-cyprianusi versben vagy Claudius Marius Victorius *Alethiájában* – is olvasható jelképek segítségével hozza összefüggésbe Krisztus keresztjével.⁷⁷

A másolói munka, amelyet Márton engedélyez, így nyer Paulinusnál igazolást: „Egyedül az írás tevékenységét engedélyezte, mivel utóbbi lefoglalja a lelket, a szemet és a kezet, és egyetlen pontra összpontosít valamennyi érzékszervet: a

70 Vergilius: *Aeneis* III. 57.

71 Paulinus Petricordis: *Vita Martini* II. 117–118.: „Nulli uendendi quicquam concessa facultas, / ne degustati fames improba cresceret auri.”

72 Labarre, 1998. 192.; Courcelle, 1984. 230–234. Lásd még: *ThLL* VI/1. Col. 233. (*fames* szócikk).

73 Cassianus: *De institutis coenobiorum* VII. 7,3: „Auidior fames ad crescit auri tantoque uehementior suscitatur, quanto etiam summa lucri maior adponitur”.

74 Châtillon, 1976.

75 Sidonius: *Carmina* V. 213–221.

76 Paulinus Petricordis: *Vita Martini* II. 84–155.

77 Cyprianus, 1871. (jelenleg az 5. századra datáljuk); Prieur 2006a. 226–227. (szöveg); Prieur 2006b. 170–172. (kommentár).

szemet a látás, a lelket az értelem, a jobb kezét a vonalvezetés révén.”⁷⁸ Az a középkori antropológia jelenik meg itt, amelyet először Órigenész fogalmazott meg: az emberi testet a szellem tartja egységben. A *scriptorium*ban azonban csupán Marmoutier legfiatalabb szerzeteseit foglalkoztatják – talán azért, mert ők még nem szenvednek távollátásban. Paulinus eltérő magyarázatot talál. Az írás szerinte olyan szolgálat, amelyet azoknak a szerzeteseknek kell teljesíteniük, akiknek a nevelése még nem fejeződött be. Szembeállítja a szerző az ifjakat az érettebbekkel, akik számára a kontemplatív élet is elégséges: „Ezekkel a munkákkal azonban csupán a legifjabb korúak foglalkoznak, mivel az érett elme számára az imádság elegendő. Hogy az, akiben az értelmet az idősebb kor bölcsessége megerősítette, a lélek tisztaságára törekedhessék, s ügyeljen belső szemének tisztánlátására, nehogy az valamiféle rejtett hiba felhőjétől eltakarva Krisztus fényétől megfosztassék.”⁷⁹ A belső szem azt a lelki szemet jelenti, amelyről Szent Pál is szól (Ef 1,18), és amellyel a szellemi valóság érzékelhető. A belső szemet meg kell tisztítani, mert a bűn – Szent Ágoston szerint – elvakította.⁸⁰

Paulinus nem elégszik meg azzal, hogy erkölcsi és lelki kommentárral bővítsen szövegét: Sulpicius *Dialógus*ainak – és ezzel a szerzetességnek – egy „nyugtatibb” változatát mutatja be. A Karoling-korban három párbeszédre osztott *Dialógusok* közül az első az egyiptomi szerzetesekről értekezik, mielőtt Gallus magához ragadná a szót, és bemutatná Szent Márton gyógyító erejéből és erkölcsi nagyságából fakadó fölényét az egyiptomi szerzetesek felett. Paulinus a sivatagi atyákat teljes egészében elhagyja. Neki már nincs szüksége arra, hogy Szent Mártont a keleti szerzetesekhez hasonlítsa.

Paulinus története emellett korszerűbb is. Sulpicius szövegeit aktualizálja, amikor ezekhez hozzátesz egy hatodik éneket a szent poszthumusz csodatételeiről: ennek első változatát ekkorra már Perpetuus prózában elkészítette. Paulinus felidézi az új Szent Márton-bazilika építését, amelyet Perpetuus rendelt el Tours-ban, a hunok pusztítását és a gallo-rómaiak harcait a vizigótokkal.

Atdolgozása Tours-ra és környékére koncentrál. Paulinus támogatja Perpetuus törekvését, hogy Tours Márton „szent városa” legyen. A Tours környéki tájat a mártoni topográfia jegyében értelmezi újra. Luce Pietri helyesen jegyzi meg: „A krisztianizált városnak a keresztény város adott helyet: a városi tér Perpetuus püspökségétől kezdve a mártoni jelenlét alapján kirajzolódó szent helyek földrajza szerint szerveződik. (...) [Petricordiai Paulinus szemében] a Loire, amelynek szépségét a költő Tours-on való keresztülhaladtában is ünnepli, folyásiránya révén sorsszerűen illeszkedik a város szent helyeinek topográfiájához, amely mellett elfolyik, és amelyet

78 Paulinus Petricordis: *Vita Martini* II. 119–122.: „Conceditur unum / scribendi studium, quod mentem oculosque manusque / occupet atque uno teneat simul omnia puncto, / aspectum uisu, cor sensibus, ordine dextram.”

79 Paulinus Petricordis: *Vita Martini* II. 123–128.: „Attamen his rebus minor aetas sola tenetur. / Nam iam matura satis est oratio menti, / ut, cuius sensum senior sententia firmat, / munditiis cordis studeat uigiletque remotum / interius purgare oculum, ne nube latentis / peccati obductus priuatur lumine Christi.”

80 Augustinus: *Homiliae super evangelium s. Joannis* 2,16. In: *PL* vol. 35. Magyarul: Szent Ágoston, 2009–2011. Lásd még: *Realexikon für Antike und Christentum*, I. 1950. col. 957–969. (Auge szócikk).

két részre oszt.”⁸¹ Azt, hogy a Loire arra rendeltetett, hogy a szentet fogadja, Paulinus a következő módon fejezi ki: „A tápláló folyó szemtanúja a csodálatos erény alkotta műnek. Eléri a város falait, és a sziklákat nyaldossa habjaival. Mivel középtűt helyezkedik el, elválasztja egymástól a cellát és a sírt.”⁸² Vergilius Tiberise hasonló jelkép a római ideológiában. Még ha szövegkölcsonzészről nem is beszélhetünk, az *ecclesia* és a *monasterium* között hömpölygő Loire az *Aeneis* Tiberisét idézi, amely Augustus unokaöccse, az ifjú Marcellus sírja alatt folyik.⁸³

Fortunatus: a szerzetes alakja elhalványul a püspök és a közbenjáró figurája mellett

Az Itáliából érkezett Venantius Fortunatus 575 körül készítette el a *Szent Márton-életrajz* egy újabb, 2200 sorból álló verses variánsát. Ekkorra Tours-i Szent Gergely barátja és támogatója, Perpetuus politikáját folytatva Tours-t már teljes egészében Szent Márton városává tette. Fortunatus költeményében a *monachus* szó tizenegy alkalommal szerepel: többnyire a Mártont körülvevő szerzetesek jelölésére szolgál, egyszer pedig Mártonnal kapcsolatban is feltűnik. A *monasterium* terminus ötször található meg a szövegben.⁸⁴ Említi a költő a remeteség alapítását Ligugében, majd Marmoutier-ban. A monostor ezt követően olyan helyként jelenik meg, ahonnan Szent Márton elindul, hogy csodákat vigyen végbe: „minden alkalommal, amikor Márton elhagyta a monostort, hogy a városba siessen”.⁸⁵ Két alkalommal említi, hasonló szavakkal, a monostor küszöbét: a küszöbön a rossz szellemek nem tudnak átlépni („még mielőtt a szentséges monostor küszöbét elérte volna”, „ante monasterii quam limina tangeret almi”),⁸⁶ de Márton áthaladhat rajta („mielőtt remetesége küszöbét átlépte volna”, „ante monasterii sed quam bene limen adiret”).⁸⁷

Venantius Fortunatus Marmoutier alapítását három sorban foglalja össze. „Azután a maga számára remeteséget (monasterium) alapított egy magas sziklafal alatt (rupe sub alta), megmaradván szerzetesnek (monachus) a főpapi tisztségben is. Tömegesen özönlött ide a testvérek szent sokasága (examina).”⁸⁸ Fortunatus átdolgozása epikus stilizációnak felel meg. A *rupe sub alte* szókapcsolat az epikus szerzőknél – így Vergiliusnál, Lucanusnál vagy Statiusnál – szerepel.⁸⁹ A sziklafal függőlegessége, a szent kitartása a szerzetesség mellett vagy a testvérek magas szá-

81 Pietri, 1983. 429.

82 Paulinus Petricordis: *Vita Martini* VI. 71–74.: „fluuius testatur alumnus / mirandae uirtutis opus, qui moenibus urbis / iunctus contiguous adlambit saxa fluentis. Hic medius cellam discriminat atque sepulcrum.”

83 Vergilius: *Aeneis* VI. 873–874.

84 Fortunatus: *Vita Martini* I. 158, 220; IV. 158, 391, 483.

85 Fortunatus: *Vita Martini* IV. 158.

86 Fortunatus: *Vita Martini* IV. 391.

87 Fortunatus: *Vita Martini* IV. 483.

88 Fortunatus: *Vita Martini* I. 220–222.: „Inde monasterium sibi condit rupe sub alta, / uir monachus perstans in pontificatus honore. / Plurima conueniunt ubi sancta examina fratrum.”

89 Vergilius: *Bucolica* I. 56; Lucanus IV. 601.; Statius: *Thebais* XI. 741.

ma egytől egyig a hős nagyságát jelzik. A függőlegesség a transzcendenciát juttatja kifejezésre: a Bibliában a hegy az Istennel való találkozás helyszíne.

A járvány megszüntetéséért szünet nélkül imádkozó Márton kitartásának története a vergiliusi eposz hatását tükröző sajátos átdolgozásban olvasható. A három csillagtalan éjszaka (*totidem sine sidere noctes*), amelyet Aeneas hajózással tölt, hét csillagtalan éjszakává (*totidem sub sidere noctes*) változik, amelyet Márton az imának szentel: „*Hét nap és ugyanennyi éjjel virrasztott a földre borulva az égbolt alatt, a böjtot meg nem törve s ugyanezen idő alatt imádságát sem szakítva meg.*”⁹⁰ A hajózást és az imádkozást a szerző párhuzamba állítja egymással. Márton állhatatossága győzedelmeskedik azonban Aeneasé felett: a trójai hős bolyong a tengeren, de a szent, aki egészen Isten felé fordul, tudja, hová igyekszik.

A költő Fortunatus sem a marmoutier-i közösséget, sem pedig a szerzetesi életet meghatározó rendet nem említi. Pedig éppen ekkor írja Tours-i Szent Gergely, hogy Marmoutier mekkora tekintélyre emelkedett: ekkor kezdik nagy kolostornak (*monasterium maius*), azaz Marmoutier-nak nevezni.⁹¹ A cellákat ismét elfoglalják a szerzetesek, akik az apát főisége alatt állnak.⁹²

Ennek az oka, hogy Fortunatus nem a mártoni szerzetesség fejlődéséről kíván epikus átdolgozásában szólni, hanem a püspök, s még inkább a közbenjáró alakjára fókuszál: „*Kérlek hát, hogy fedd el szent lepleddel gyengeségemet, és óvj meg köpönyegeddel a tűztől, amely rettegéssel tölt el!*”⁹³ Epigrafikus versében – amelyet a tours-i székesegyházban a *secretarium* (*cellula*) falára véstek, ahol Márton átöltözött a szentmisék előtt, és felruházott egy koldust⁹⁴ – Fortunatus hangsúlyozza a hívek között élő szentember ellentmondásos voltát: „*Ebben a hajlékban lakozván, a remetei magányt megtartotta, ám befolyásos szentember volt népe körében.*”⁹⁵ A belső magány nyitja meg számára az ég kapuját: „*A földön számkivettként s az ég lakosaként Márton gyakorta zárkózott magába, hogy ily módon a mennyek kapuit tárja ki.*”⁹⁶ A paradoxont ellentétek sora hangsúlyozza: föld/ég, száműzött/lakos, magába zárkózik/kitár.

Vajon Fortunatus Marmoutier-ről való hallgatása annak jele-e, hogy a mártoni remeteségből kinövő tours-i monostor jelentősége ekkor már alulmaradt a Szent Honoratus által 400–410 között alapított lerinumi kolostorral szemben? A II. könyv 5. énekében (67–70) a költő kívánatosnak tartja, hogy a poitiers-i Szent Kereszt-kolostor apácái továbbra is azt a Szent Ágoston hatását mutató szabályzatot kövessék, ame-

90 Fortunatus: *Vita Martini* IV. 446.: „*Tris adeo incertos caeca caligine soles / erramus pelago, totidem sine sidere noctes*” – Vergilius: *Aeneis* III. 203–204.; „*septem nempe dies, totidem sub sidere noctes*”.

91 Gregorius Turonensis: *Historia Francorum* X. 31,3: [Martinus] „*In monasterio uero qui nunc maior dicitur basilicam in honore sanctorum apostolorum Petri et Pauli aedificauit.*” Gregorius Turonensis: *Libri de virtutibus sancti Martini* I. 2.: „*Cumque ad cellulam Maioris monasterii peruennisset (...)*” In: MGH SRM 1/1.

92 Pietri, 1983. 425.; Gregorius Turonensis: *Libri de virtutibus sancti Martini* III. 42. In: MGH SRM 1/2.

93 Fortunatus: *Vita Martini* IV. 611–612.

94 Sulpicius Severus: *Dial.* II. 1.

95 Fortunatus: *Carmina* I. V, 5–6.: „*Aede sub hac habitans, heremi secreta tenebat, / per medios populos anachorita potens.*”

96 Fortunatus: *Carmina* I. V, 3–4.: „*Exul enim terris, caeli incola, saepe solebat / clausus Martinus hinc aperire polos.*”

lyet Arles-i Caesarius, egykori lerinumi szerzetes írt a szüzek számára, és amelyet az apácakolostort alapító Szent Radegunda átvett. Fortunatus ezt írja: „tartassék meg (...) áldott regulája a kegyes főpapnak, Caesariusnak, aki lerinumi életét odahagyva lett Arles főpapja, és maradt meg szerzetesnek a püspöki méltóság dicsősége mellett is.” A szerzetesség és a püspöki méltóság között feszülő, a 4. század végén még éles el-
lentét oly mértékben tompult, hogy a 6. századtól kezdve számos szerzetes emelkedhetett püspöki rangra. Ez a tendencia később csak erősödött.⁹⁷

*

A mártoni szerzetességhez vonható főbb témákat Petricordiai Paulinus az 5. században epikus tradícióba (a vergiliusi eposz hagyományába), kezdetleges középkori antropológiába és szimbolikus (Tours- és Loire-vidéki) földrajzba ágyazta. A 6. században a szerzetes alakjával szemben győzedelmeskedett a püspök figurája. Feltehetjük végezetül a kérdést: mennyiben olvashatták a kora középkorban Petricordiai Paulinus és Venantius Fortunatus verses alkotásait? Ismerte-e őket Alkuin, akit 796-ban választottak a tours-i Szent Márton-monostor apátjává, és aki maga is írt egy kivonatos Szent Márton-életrajzot, vagy a tours-i születésű Odó,⁹⁸ aki 927 és 942 között volt Cluny apátja? Csaknem bizonyosnak tekinthetjük, hogy olvasták ezeket a műveket. Veronika von Büren mutatott rá arra, hogy a clunyi könyvtár állománya „Szent Odó patrónusa, Tours-i Szent Márton alakja köré” szerveződött,⁹⁹ és a nagy katalógus, amely valószínűleg a 11. századra datálható, Petricordiai Paulinus és Venantius Fortunatus verses szentéletrajzait is említi.¹⁰⁰

Fordította: Csákó Judit

Forrás- és irodalomjegyzék

Rövidítések

CSEL	Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum
MGH SRM	Monumenta Germaniae historica Scriptorum rerum Merovingicarum
PL	Patrologiae Cursus Completus (Series Latina)
SC	Sources chrétiennes

1. Kiadott források

Ágoston

1845 Sancti Aurelii Augustini Opera omnia. In: *PL* vol. 35. Ed.: Migne, Jacques Paul. Paris, 1845.

⁹⁷ Riché, 1986.

⁹⁸ Clunyi Szent Odó ismerte a Martinellust: Vielberg, 2006. 295–303. A versben írt hagiográfiai munkák recepciójáról nem ejt szót.

⁹⁹ Büren, 1990. 259.

¹⁰⁰ Delisle, 1874. 458. skk. Petricordiai Paulinus munkájának elterjedtségéről lásd: Labarre, 2012.

2009–2011 Szent Ágoston: *Beszédek Szent János evangéliumáról*. I–II. Bp., 2009–2011. (Ókeresztény örökségünk.)

Ambrosius

1968–1996 Ambrosius: *Epistulae et acta*. I–IV. Ed.: Faller, Otto–Zelzer, Michaela. Vindobonae, 1968–1996. (CSEL, 82/1–4.)

Athanasius

1994 Athanase d'Alexandrie: *Vie d'Antoine*. Ed.: Bartelink, Gérard J. M. Paris, 1994. (SC, 400.)

1999 Szent Athanasziosz: Szent Antal élete. Ford.: Vanyó László. In: *A III–IV. század szentjei*. Szerk., bev.: Vanyó László. Bp., 1999. 41–117. (Ókeresztény örökségünk, 2.)

Cassianus

1965 Cassien, Jean: *Institutions cénobitiques*. Traduit par Jean-Claude Guy. Paris, 1965. (SC, 109.)

1999 Cassianus, Johannes: *A keleti szerzetesek szabályai*. Ford.: Simon Árkád. Pannonhalma–Tihany, 1999.

Cyprianus

1871 Cyprianus: De Pascha. In: *S. Taschi Caecili Cypriani Opera omnia*. III. Ed.: Hartel, Guilelmus. Vindobonae, 1871. 305–308. (CSEL, 3/3.)

Fortunatus

1994 Fortunat, Venance: *Poèmes*. Tome II. Livres V–VIII. Texte établi et traduit par Marc Reydellet. Paris, 1994.

1996 Fortunat, Venance: *Œuvres*. IV. *Vie de Saint Martin = Vita Sancti Martini*. Texte établi et trad. par Quesnel, Solange. Paris, 1996. (Collection des universités de France, 336.)

Gregorius Turonensis

1884 *Gregorii Turonensis Opera*. Teil 1. *Libri historiarum X. Historia Francorum*. Teil 2. *Miracula et opera minora. Editio nova lucisope expressa*. Hrsg. v. Krusch, Bruno. Hannoverae, 1884–1885. (MGH SRM 1/1–2.)

1963–1965 Grégoire de Tours: *Histoire des Francs*. Tome 1. *Livres I–V*. Tome 2. *Livres VI–X*. Éd. et trad. de Robert Latouche. Paris, 1963–1965. (Classiques de l'Histoire de France au Moyen Âge, 27–28.)

Jeromos

1949–1963 Saint Jérôme: *Lettres*. I–VIII. Ed.: Labourt, Jérôme. Paris, 1949–1963. (Collection Budé.)

1991 Szent Jeromos: „Nehéz az emberi léleknek nem szeretni.” *A keresztény életéről, irodalomról és tudományról*. Ford., jegyz., utószó: Adamik Tamás. Bp., 1991.

Le Blant

1856 Le Blant, Edmond: *Inscriptions chrétiennes de la Gaule antérieures au VIIIe siècle*. I. Paris, 1856.

Paulinus Nolanus

1894 Paulinus Nolanus: *Epistulae*. Ed.: Hartel, Wilhelm von. Vindobonae, 1894. (CSEL, 29.)

Petricordiai Paulinus

1888 Paulinus Petricordiae: De uita sancti Martini episcopi libri VI. Ed.: Petschenig, Michael. In: *Poetae christiani minores*. I. Mediolani–Pisis–Neapoli 1888. 17–159. (CSEL, 16/1.)

2016 Paulin de Périgueux: *Vie de saint Martin (Prologue, livres 1 à 3)*. Introduction, édition critique, traduction et commentaire par Sylvie Labarre. Paris, 2016. (SC, 581.)

Sidonius Apollinaris

1836 *Œuvres de C Sollius Apollinaris Sidonius*. Ed.: Grégoire, Jacques-François–Collombet, François-Zénon. Paris, 1836.

Sulpicius Severus

1967–1969 Sulpice Sévère: *Vie de saint Martin*. I–III. Ed.: Fontaine, Jacques. Paris, 1967–1969. (SC, 133–135.)

1997 Sulpicius Severus: Szent Márton élete. In: Sulpicius Severus: *Szent Márton élete*. Nagy Szent Gergely pápa: *Szent Benedek élete*. Ford.: Borián Előd–Börcsök Tamás–Kovács Balázs–Reichardt Ábá–Szita Bánk. Pannonhalma, 1997. 25–67.

2006 Sulpice Sévère: *Gallus. Dialogues sur les „vertus” de Saint Martin*. Ed.: Fontaine, Jacques. Paris, 2006. (SC, 510.)

2. Szakirodalom

Brunert

1994 Brunert, Maria-Elisabeth: *Das Ideal der Wüstenaskese und seine Rezeption in Gallien bis zum Ende des 6. Jahrhunderts*. Münster, 1994.

Büren

1990 Büren, Veronika von: Le grand catalogue de la bibliothèque de Cluny. In: *Le gouvernement d’Hugues de Semur à Cluny. Actes du colloque scientifique international, Cluny, septembre 1988*. Cluny, 1990. 245–263.

Châtillon

1976 Châtillon, François: Paulin de Périgueux, auteur de la *Vita Martini* et Sidoine Apollinaire, panégyriste des empereurs. In: *Revue du Moyen Âge Latin*, 23. (1976) 5–12.

Consolino

1979 Consolino, Franca Ela: *Ascesi e mondanità nella Gallia tardoantica. Studi sulla figura del vescovo nei secoli IV–VI*. Napoli, 1979. (Koinonia, 4.)

Courcelle

1984 Courcelle, Pierre: *Lecteurs païens et lecteurs chrétiens de l’Énéide*. I. Paris, 1984. (Institut de France. Mémoires de l’Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Nouvelle série, 4.)

Delisle

1874 Delisle, Léopold: *Le Cabinet des manuscrits de la bibliothèque nationale*. II. Paris, 1874.

Desprez

1980 Desprez, Vincent: *Règles monastiques d’Occident, IVe–VIe siècle. D’Augustin à Ferréol*. Bellefontaine, 1980.

1998 Desprez, Vincent: *Le monachisme primitif des origines jusqu’au concile d’Éphèse*. Bellefontaine, 1998.

Doyere–Lialine

1960 Doyere, Pierre–Lialine, Clément: Érémitisme. In: *Dictionnaire de la spiritualité. Ascétique et mystique. Doctrine et histoire*. IV. Ed.: Viller, Marcel et al. Paris, 1960. col. 936–982.

Elm

2003 Elm, Eva: *Die Macht der Weisheit: das Bild des Bischofs in der Vita Augustini des Possidius und anderen spätantiken und frühmittelalterlichen Bischofsviten*. Leiden, 2003.

Gilardi

1983 Gilardi, Francis J.: *The Sylloge epigraphica Turonensis de S. Martino*. [Ph.D. Diss.] Washington, D. C., 1983.

Heinzelmann

1976 Heinzelmann, Martin: *Bischofsherrschaft in Gallien. Zur Kontinuität römischer Führungsschichten vom 4. bis zum 7. Jahrhundert. Soziale, prosopographische und bildungsgeschichtliche Aspekte*. München, 1976. (Beihefte der Francia, 5.)

Labarre

1998 Labarre, Sylvie: *Le Manteau partagé: deux métamorphoses poétiques de la Vie de saint Martin chez Paulin de Périgueux (Ve siècle) et Venance Fortunat (VIe siècle)*. Paris, 1998. (Collection des Études Augustiniennes. Série Antiquité, 158.)

2004 Labarre, Sylvie: La composition de la Vita Martini de Sulpice Sévère. In: *Vita Latina*, 171. (2004) 1. sz. 102–120.

2012 Labarre, Sylvie: La transmission de Paulin de Périgueux: les principes d'une nouvelle édition. In: *Revue d'histoire des textes. Nouvelle série*, 7. (2012) 117–157.

Pietri

1983 Pietri, Luce: *La Ville de Tours du IVe au VIe siècle. Naissance d'une cité chrétienne*. Rome, 1983. (Collection de l'École Française de Rome, 69.)

1984 Pietri, Luce: Une nouvelle édition de la sylloge martinienne de Tours. In: *Francia*, 12. (1984) 621–631.

Prieur

2006a Prieur, Jean-Marc: *La Croix dans la littérature chrétienne des premiers siècles*. Bern–Berlin–Bruxelles, 2006. (Traditio Christiana. Thèmes et documents patristiques, 14.)

2006b Prieur, Jean-Marc: *La croix chez les Pères (du IIe au début du IVe siècle)*. Strasbourg, 2006. (Cahiers de Biblia Patristica, 8.)

Quicherat

1890 Quicherat, L[ouis]: *Thesaurus poeticus linguae latinae*. Paris, 1890.

RAC

Reallexikon für Antike und Christentum. Ed. Theodor Klauser et al. I–. Stuttgart, 1950–.

Riché

1986 *Histoire des saints et de la sainteté chrétienne*. IV. *Les voies nouvelles de la sainteté, 605–814*. Dir.: Riché, Pierre. Paris, 1986.

ThLL

Thesaurus Linguae Latinae. I–. Leipzig–Stuttgart–München, 1894–.

Vielberg

2006 Vielberg, Meinolf: *Der Mönchsbischof von Tours im 'Martinellus': Zur Form des hagiographischen Dossiers und seines spätantiken Leitbilds*. Berlin, 2006.

Vogüé

1997 Vogüé, Adalbert de: *Histoire littéraire du mouvement monastique dans l'Antiquité*. IV. 1. *Le monachisme latin*. Paris, 1997.

2000 Vogüé, Adalbert de: *Regards sur le monachisme des premiers siècles: recueil d'articles*. Roma, 2000. (Studia Anselmania, 130.)

SYLVIE LABARRE

SAINT MARTIN AND MONASTICISM IN THE PROSAIC AND LYRIC VERSIONS
OF THE LIFE OF SAINT MARTIN

Sulpicius Severus' *Life of Saint Martin* and his *Dialogues* present the main themes of monastic life: separation from the world, communal life, asceticism, clothing, prayer, separation of the sexes and exaltation of virginity. These prose works shape the portrait of an action-oriented monk-bishop, who realizes the ideal of the "mixed life" that combines action with contemplation, and solitude with presence in the world. In the fifth century, Paulinus of Périgueux, in his hexametric *Life of Saint Martin*, describes precisely the site of Marmoutier, and expands the description by imitating Vergil: for instance the *locus horridus* is made a place of learning for the saint in prayer. Paulinus emphasises the copyists' work, integrating the human body through spirituality. In contrast to Sulpicius, Paulinus no longer compares Martin to the desert fathers. A century later, the poet Venantius Fortunatus reduces the foundation of Marmoutier to an epic stereotype and an antithesis between the monk and the bishop. The bishop clearly triumphed over the monk and Martin is seen more like a bishop and an intercessor.

CONTENTS

The Birth of a Saint: Saint Martin of Tours 1700 (Marianne SÁghy)	1
---	---

Studies

Marianne SÁghy: The <i>Life of Saint Martin</i> by Sulpicius Severus: Context, Models, Historiography	3
Jacques Fontaine: Antique and Christian Values in the Spirituality of Great Western Landowners in the Late Fourth Century	37
Sylvie Labarre: Saint Martin and Monasticism in the Prosaic and Lyric Versions of the <i>Life of Saint Martin</i>	69
Veronika Wieser: The <i>Chronicle</i> of Sulpicius Severus and the Eschatological Expectations of the Late Fourth Century	87
Allan Scott McKinley: The First Two Centuries of Saint Martin of Tours	119
Bruno Judic: Pilgrimages to Tours in the Seventh to Tenth Centuries	147

Book Reviews

Medieval Hungarians through Western Eyes (Veronika Novák)	171
Sources Related to Medieval Hungary in North-Italian Libraries and Archives (Krisztina Arany)	175

SZERZŐINK

Arany Krisztina, PhD, főlevéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára • Fontaine, Jacques (1922–2015), az Institut de France tagja, professzor emeritus, Université Paris-Sorbonne • Judic, Bruno, habilitált egyetemi tanár, Université François-Rabelais Tours • Labarre, Sylvie, habilitált egyetemi tanár, Université du Maine • McKinley, Allan Scott, PhD, egyetemi tanár, University of Birmingham • Novák Veronika, PhD, egyetemi adjunktus, ELTE BTK • SÁghy Marianne, PhD, egyetemi docens, Közép-európai Egyetem (Central European University) • Wieser, Veronika tudományos munkatárs, Österreichische Akademie der Wissenschaften Institut für Mittelalterforschung

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőnél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1014 Budapest, Úri utca 53., telefon: 224-6700/624, 626 mellék).

Megjelent a Savaria Turizmus Nonprofit Kft. támogatásával, 2016

A Világtörténet 2016-os évfolyamának megjelenését
a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

